

El-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arabi Kable'l-İslâm (Masnû Şiir-2)*

Cevâd ALİ

Çev.: Mehmet BAĞIŞ**

155. Bölüm

Masnû Şiir-2

İbn-i Sellâm'a göre şiir intihal sebeplerinin ilki kabileciliktir. İbn-i Sellâm şöyle demiştir: “Kendileriyle ilgili şiir rivayetine yöneldiklerinde, savaşlarını ve yiğitliklerini anlatmak isteyen bazı Arap kabileleri, şairlerinin şiirlerini ve kabilelerinin geçmişiyle ilgili anlatılanları az buldu. Bir kavim, savaşları ve şiirleri az olup kendilerini savaşları ve şiirleri fazla olanlara katmak istediklerinde, kendi şairleri adına şiirler söylediler.”

Bundan sonra raviler de şiirlere eklemeler yaptılar.¹ Kureyş'in yaptığı da bu kabildendir. Kureyş, tarihçilerin belirttiği gibi Araplar içinde şiir ve şairleri en az olan kabileydi. Cahiliye dönemindeki şiirlerinin az olduğunu gördüklerinde vcfc, İslamî dönemde nasiplerini arttırmak istediler.²

Yemenlilerin eski insanlarına (atalarına) nispet ettikleri şiir, yine bu şiire ilave ettikleri ana şiirler ve şairler de bu kabildendir. Kendi hükümdarlarına, yaptıkları işler ve fetihlerle övündükleri şiirler isnat ettiler. Bu fetihler o günlerde yeryüzünün en uzak bir tarafından en uzak diğer tarafına kadar, Çin'den Roma'ya ve karanlık deniz boyunca uzanan bütün yerleşim yerlerine kadar uzayarak dünyayı sarmıştır. Aynı şekilde Allah'a ve Meleklerle iman etmeyi ve Peygamber çıkacağına dair müjdeyi de içeren şiirler uydurdular. Ama ne yazık ki, onlar o Peygamber'in zamanından önce doğmuşlardır. Dolayısıyla o Peygamber'e yetişme nasibine erişip mutlu olamadılar. Onlar eğer o Peygamber'e yetişselerdi ona ilk iman edenler ve onu ilk savunanlar olurlardı. Oysa bu nimetten mahrum kaldılar. Onun önünde, ona olan imanlarını ilan etmek için onunla karşılaşma nimetinden (mahrum kaldılar). Bu yüzden onlar kendilerinden sonra gelip de o Peygamber'in zamanına yetişecek olanları, onu savunmaya ve onun dinine girmeye davet ediyorlardı. Onlardan Raiş, -ki o Haris'tir.- kendilerinin ve başkalarının krallarından bahseder ve şöyle der:

* Burada tercümesini sunduğumuz metin, Dr. Cevâd Ali'nin *El-Mufasssal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm* adlı eserine aittir. Bu çalışmamızda söz konusu eserin 9. cildinin “Eş-Şi'ru'l-Masnû” bölümünün 376 ile 405 sayfaları arası tercüme edilmiştir. Not: Tercümemizin bir önceki bölümü, dergimizin 9. sayısında yer almaktadır.

** Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı A.B.D.
mbagiss@hotmail.com

1 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 14.

2 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 62; Mustafa Sâdık er-Râfî, *Târîhu Edebi'l-'Arabi*, I,367; Fî'l-Edebi'l-Câhili, 122.

*Onlardan sonra büyük bir adam kral olacak,
Bir peygamber ki haramda ruhsat tanımayacak.
Ahmed diye isimlendirilecek; ah ne olaydı!
Ortaya çıkışından sonra bir yıl ömrüm olaydı.*³

Raiş, Belkıs'tan önce hükmetmişti. Belkis da tarihçilerin iddiasına göre Hz. Süleyman'ın muâsırıdır. Hz. Süleyman ise milattan önce yaklaşık olarak 969 yılında hükmetmişti.⁴ İşte sen bu Raiş'i bilersen, o takdirde Raiş (Haris)'e nispet edilen bu şiirin yaşının kaç olacağını anlarsın. O, bu lakapla anılmıştı. Çünkü o, Yemen halkından insanlara ilk kez rüşvet veren ve ilk kez ganimet ve esir alan kişidir. Bu fiilleri Yemen'e soktu ve insanlara rüşvet verdi.⁵

Önceki manaya dayalı olarak Tübba' (Tübba' b. Kuleykerb) şöyle dedi:
Ahmed'in, Mahlukâtın yaratıcısı Allah'ın resulü olduğuna şehâdet ettim.

Ömrüm onun zamanına kadar uzatılsaydı onun veziri ve amcaoğlu olurdum.

Raviler bütün bu haberlerle yetinmedi bilakis onun Kâbe'yi giydirdiğini ve bu konuda şöyle dediğini iddia ettiler:

Azabından korktum, Rahmân'ın merhametine sığındım,

Kâbe'yi giysisinden başka bir giysiyle giydirdim.

İki din adamının haber verdiği o günde,

*Mizanın kurulduğu, kitabın okunduğu o günde.*⁶

Ve Tübba' b. Hassân veya Tübba' el-Evsat'ın Kâbe'yi giydirdiğini, Mekke'deki insanları yedirdiğini iddia edip şu beyiti ona dayandırdılar: *Allah'ın harâm kıldığı bu evi elbiselerle, çarşafarla ve örtülerle giydirdik.*⁷

Tebâbia (Yemen hükümdarları) evi ilk giydiren (örtten), Allah'a ve Resulüne ilk inanan kimselerdi. Onlar İslam'ın doğuşundan ve Hz. Peygamberin doğumundan onlarca yıl önce Müslümandılar. İçinde ölümü zikrettiği bir şiiri, Zî Ceden el-Himyerî'ye nispet ettiler. O, şöyle diyordu:

Her yana uzanarak yatarım. Zira korku ölüme kâr etmeyecektir.

Bugün amellerinizin karşılığını göreceksiniz, herkes ektiğini biçecektir.

Ölümden kaçabilecek bir şey olsaydı, ancak dağ keçisi kaçabilirdi.

Ona başka şiirler de nispet ettiler.⁸ Zî Ceden Yemen ezvâ'ındandır. Ezvâ'in bazıları kral bazıları da (Kayl) prensti. Prens kralın altındadır. Yemen lehçesiyle

3 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *El-Me'ârif*, 627.

4 Hastings, p. 868.

5 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *El-Me'ârif*, 626.

6 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *El-Me'ârif*, 631.

7 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *El-Me'ârif*, 635.

8 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdi, *Hazânetü'l-Edeb*, II, 287 ve sonrası.

Kayle Mikval de denilir. *Hazânetü'l-Edeb* kitabının sahibi bu kayller'in bir kısmının ismini zikretti.⁹ Bu Zi Ceden ise şair ve insanlara ölümü, ölümden sonrasını anlatan; her nefsin kazandığının karşılığını göreceğini, insanın hayır veya şer namına dünyada kendi eliyle ektiği şeyleri biçeceğini ve kimsenin ölümden kurtulamayacağını ölümden kaçışın ise mümkün olmadığını hatırlatan bir filozoftu.

Yine Tebâbie'nin (Yemen hükümdarları) şiirleri arasında; yönetimle ilgili, güzel ahlaka teşvik edici, savaşları ve fetihleriyle ilgili şiirler buluruz. Onlar bu fetihlerini, İskender'in ve daha sonra gelecek olan İslâm'ın fetihlerine benzetiyorlardı. Hâlbuki onların fetihleri İslâm'ın fetihlerinden yüzlerce yıl önceydi. Böyle yapanlar bu şiirlerde mübalağa yaptılar. Öyle ki İslâm'ın fetihlerini, Himyer'i Çin ve Türkistan'a yerleştiren Kahtânî fetihlerinin bir sonucu olarak gördüler. Bunu da İslâmî dönemde yaptılar. Çünkü Adnânîler onlara karşı İslâm'la ve İslâm'ı Çin'e ve Atlas okyanusuna ulaştırmakla övünüyorlardı.

Şair Yezid b. Rabia b. Mufarrağ el-Himyerî'nin,¹⁰ Tübbâ' kıssasını yayan kişi ve ayrıca Yemen taraftarı olduğu zikredilmiştir.¹¹ Belki de Tebâbie'ye (Yemen hükümdarlarına) nispet edilen şiirin çoğunu o uydurmuştur. Ubeyd b. Şeriyye el-Cürhümî de Yemen hükümdarları ve başkaları adına şiir uydurup, onlara izafe eden kimselerdendi.¹² Hemedânî'nin *Sfâtu Cezîreti'l-'Arab* ve *İklîl* kitabında *-İklîl* de onun kitabıdır- Tebâbie'nin (Yemen hükümdarları) şiiri diye rivayet edilen şiirler içerisinde, Ad ve Semud kavimlerinin ve Himyer büyüklerinin şiirlerinden birçok parça buluruz. O şiir, hiç şüphesiz ki masnûdur ve Yemenliler'den kabile tutuculuğu yapanlar onu uydurdu. Kabilecilik, (devam etmek için) İslâmî dönemde de bir kaynak bulmuştur. Hemedânî'nin kendisi önceki Yemenliler'in tarafgirliğini yapıyordu. Söz konusu şiirleri; "Bunlar, söyleyenlerinin dillerinden çok uzun zaman geçmesine rağmen günümüze kadar nasıl ulaşmıştır?" diye kendi kendine sormadan kitaplarına aldı. Hâlbuki eskiden Yemenliler'in konuşması şairlerin konuşmasına benzeyordu.

Kahtânîler'in veya Adnânîler'in, daha doğru bir tabirle, Kahtânîlik ya da Adnânîliğin hicvedilmesiyle ilgili şairlere nispet edilen şiirler de bu kabile tutuculuğunun kapsamına girer. Cahiliye şairi Efveh el-Evdî adına uydurdıkları kaside, bu şiirlerdendir. Efveh Mezceh'tendir, Mezceh de Yemendendir. Bu kasidenin başı şöyledir:

*Başımda son bir kıpırtı (can çekişme) bedenimde son bir hareket olduğunu görürsen...*¹³

9 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hazânetü'l-Edeb*, 289 ve sonrası.

10 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şuarâ*, I, 276; Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *El-Eğâni*, LI, 17; Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hazânetü'l-Edeb*, II, 210, 514.

11 Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *El-Eğâni*, LII, 17.

12 Von Kremer, *Die Südarabische Sage* S. VII, 78, Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, p. 19.

13 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şuarâ*, I, 149; El-Aynî, (1/421), Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *El-Eğâni*, LXI, 11; Meâhidü't-Tansîs, (159/2).

O, içinde Beni Nizâr ve Beni Hacer'le ilgili hicivlerin bulunduğu bir kasidedir. Şüphesiz ki İslam döneminde uydurulmuştur. Hz. Muhammed'in bu kasideyi yasakladığı iddia edilmiştir. Şayet kaside veya en azından içindeki hiciv beyitleri uydurulmuşsa o zaman onu yasaklayan hadis de uydurulmuştur (mevzûdur). Çünkü bu uydurma, İslâmî dönemde vaki olmuştur.

Yemen tutuculuğu kahramanlarından birisi de Hassân b. Sabit'tir. O, Kureyş'e karşı ön yargılı olanlardandı. Ayrıca o, Yemen ve Yesrib için taraftar, Kureyş ve Ma'd için peşin hükümlüydü. Hz. Peygamber'in Cahiliye adetlerini yasaklamasına rağmen, Hassân Müslümanken de Kureyş'le ilgili oturumlar yapar, insanlara Evs ve Hazrec'in Kureyş hakkında dediklerini okurdu. Böylelikle öfkelerini yatıştırırdı. Hz. Ömer kinlerin yeniden depreşmemesi için Hassân'ın Ensar'la Kureyş müşrikleri arasındaki hiciv şiirlerini söylemesini yasaklamıştı. Buna rağmen Hassân'ın kendi şehri Yemen'e karşı tutuculuğu onu emrolunduğu şeye muhalefet etmeye sevk ediyordu.¹⁴

Kureyş'in Hassân'ın şiirleriyle ilgili yaptıkları da bu kabildendir. Hiç kimseye yapılmayan saldırılar ona yapıldı. Kureyş'le aralarında karşılıklı küfürleşme ve atışmalar olunca Kureyşliler onun hakkında ona yakışmayan şiirler uydurdular.¹⁵ Yine Kureyşliler, onların taraftarları ve Adnâniliğin tutucuları, Yesrib'in diğer şairleri adına başka şiirler uydurdular. Bununla onların konumlarını düşürmek, onlara ve şiirlerine zayıflık ve güçsüzlük isnat etmek istiyorlardı. Başkaları da hoşlanmadıkları kişilere zarar vermek için onlara şiirler izafe etmek noktasında onlar gibi yaptı. Dolayısıyla onlara zayıf, uyduruk ve bazı insanlara karalama ve iftira içeren şiirler nispet ettiler. Bu şiirleri uydurup yaymak suretiyle onlara zarar veriyorlardı.

İbn-i Sellâm; Kudâme b. Ömer b. Kudâme el-Cumahî'nin Ebi Süfyân b. Hâris'i lekelemek için ona bir şiir isnat ettiğini, Kureyş'in de Ensâr'a yetişmek ve Hassân'a cevap vermek için şiirlerini arttırdığını söyledi.¹⁶ Katade b. Musa el-Cumahî'nin Hassân b. Sabit'i bazı beyitleriyle hicvettiği ve bunları Ebu Süfyân b. Haris b. Abdulmuttalib'e nispet ettiği varid olmuştur.¹⁷ Ensâr bu konuda uyanıktı ve Kureyşliler'i her an gözetliyorlardı. Aynı şekilde Kureyş de uyanıktı. Bir şairin Ensâr'ı methedip kendilerini methetmediğini duyduklarında ondan hoşlanmazlardı.

Ka'b b. Zühayr Yesrib'e gelip küfüründen dolayı özür beyan ederek Müslümanlığını Hz. Peygamber'in önünde ilan etti ve Kureyş'i övüp ona kaba davranan Ensâr'ı biraz yerdı. Bu yüzden Ensâr ona daha da sert davranıp saldırdı. Kureyş ise yumuşak davrandı. Ne var ki onun bu methiyle (övgüsüyle) yetinmedi. Çün-

14 *El-İstîâb*, I, 337 ve sonrası; (Hâşiyetün ale'l İsabeti).

15 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 52.

16 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 62.

17 İbn-i Hacer, *El-İsâbe*, III, 217, No: 7077.

kü bunu az buldu. Kureyş, onun bu dediklerini yadırgadı ve şöyle dedi: “Sen onları hicvedince bizi methetmiş olmuyorsun.” dolayısıyla onun bu sözlerini kabul etmediler.¹⁸ Hutay’a Medine’ye geldiğinde Kureyş, ona hediyeler hazırladı. Bunu, metihte onlara samimi davranması ve methiyelerini Ensâr’dan çevirmesi (methetmemesi) için yaptılar.¹⁹

Bu tarafgirliğe, aile tutuculuğunu da ekleyebiliriz. Said b. As b. Ümeyye’nin kavmi, ona olan hürmetlerinden dolayı Said sarık taktığında, hiçbir Kureyşli’nin, sarığını onun taktığı gibi takmadığını zikrederler ve şu şiiri okurlar: *Ebu Uheyhe’nin (Said) taktığı gibi sarığını kim takabilir ki? O kimse, malı ve ailesi çok olsa da dövülür.* Zübeyriyyûn, bu beytin masnû olduğunu söyler.²⁰

Kabilecilik (tutuculuk) ve karşılıklı düşmanlık sebebiyle insanlar, kasten iftira atmaktan ve insanların soylarına dil uzatmaktan kaçınmıyordu. Şammâh’ın kardeşi Müzerred, -ki o, vasıydi.- Ka’b b. Zühayr hakkında konuştu ve onu Müzeyne kabilesine nispet etti. Ebu Sülme ve ailesi Gatafan’daydılar. Ka’b b. Zühayr de kendisinin Müzeyne kabilesinden olduğunu ispatlayan bir şiir söyledi. Araplar bunu hep yapardı. Bir adam, “Ben falanca kişilerdenim (olmak istiyorum)” demedikçe kendi kabilesinden başka kabile nispet edilmezdi. Ebu Damra Yezid b. Sinan b. ebi Harise, Nabiğâ’ya sövdü, onu Kazae kabilesine nispet etti ve onun bu kabileden olduğunu ispatlayan bir şiir söyledi.²¹ Orada, bu yalanlar sebebiyle soy bilginlerini hataya düşüren buna benzer birçok örnek vardır.

Emevî halifeleri de bu kabilecilikte pay sahibi olmuştur. Âlim ve şairleri kendi tekellerine varıncaya değin bu kabile tutuculuğunu yaptılar. Süleyman b. Abdîl-Melik Katâde ile Zührî’yi çağırıp bir araya getirdi. (Tartışmadan sonra) Katâde, Zührî’ye galip geldi. Süleyman’a bu durum söylendi. O da, “O iyi bir fakihdir.” dedi. Kahzemî ise, “Hayır Vallahi! O, iyi bir fakih değildir. Ancak Kureyş taraftarlığı yapan, onlarla ilgilenen ve faziletlerini rivayet eden birisidir.”²²

Muaviye, Kays kabilesine karşı Yemenliler’i tutuyordu. Bunun sebebi, kendisi Adnân soyuna mensup olmasına rağmen Kelp kabilesine mensup bir kadınla evli olmasıydı. Aşırı Yemen taraftarı olduğu için bütün hükümlerinde Yemen lehine kararlar veriyordu. Bu durum Yemen kabilesinin çoğalması, Kahtânilerin muteber olup Adnânîlerin de zayıflaması zamanına kadar devam etti. Yemenli bir adamın şu sözleri Muaviye’ye ulaştı: “Bütün Nizârlı’ları Şam’dan çıkartmayıncaya kadar (savaş için toplamış olduğum) eteğimi çözmeye karar verdim.” Muaviye o anda Kays kabilesine 4000 adam tahsis edilmesini emretti. O, Yemenli’leri denizden, Temimlileri de karadan kuşatıyordu. Bu konuda Yemenli’lerin şairi Necaşi şöyle

18 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 20 ve sonrası.

19 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 24.

20 Suyûti, *El-Müzhir*, I, 181.

21 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 21 ve sonrası.

22 Câhız, *El-Beyân ve’t-Tebyin*, I, 243.

demmiştir:

Ey Akka'da toplananlar! Siz insan mısınız yoksa deve mi?

Kayslılar evlerinde güvende midirler? Biz coşkun denizlere açılmışken.

Vallahi bilmiyorum ve soruyorum. Hamedan yenilecek mi yoksa sevinecek mi?

Himyer çocukları büyük şerefe nail olacak mı?

Malikoğulları'nın acıları devam edecek mi?

Babaları onlara : "Birleşin." dedi. Size de babanız dönüp kaçım mı dedi?

Kavim geri döndü ve bu haber Muaviye'ye ulaştı. O da onları durdurdu ve "Ben size denizden yardım edeceğim çünkü deniz, atlardan daha elverişli ve az meşakkatlidir. Denizde de karada da size arka çıkacağım." dedi ve böyle de yaptı.²³

Emeviler dönemi ve daha sonraki dönemlerde Adnâni ve Kahtâni kabile tutuculuğunun zirveye ulaştığı zamanlarda, Tebâbie'nin (Yemen hükümdarları) şiiri diye rivayet edilen şiirler, hiç şüphe yok ki İslâmî dönemde uydurulmuştur. Bu kabile tutuculuğu sonucunda birçok masnû şiir ortaya çıktı. Yemenliler kendi durumlarına baktılar. Yönetim, başkalarının elindeydi. İslâm'dan önce kendilerine ait devletleri vardı. Sonra, Cahiliye döneminde kendilerinden daha aşağı ve zayıf kimseler, şu an onlara hükmetmekteydi. Dolayısıyla onları kibir sardı ve kabile tutuculuğu; geçmişlerini korumaya, eski anılarını ve etkinliklerini canlandırmaya sevk etti. Bunu ispat edip pekiştirmek için şiire sarıldılar. Hâlbuki onların cahiliye döneminde bu Arapçayla şiirleri yoktu. Çünkü bu, onların Arapçası değildi. Bu Arapçayla birçok şiir uydurdular. Ve bu şiirleri Tebâbie'ye nispet edip şiir âlimlerinin belirlemiş olduğu en eski zamanlara, Cahiliye döneminde kasidenin çıkış tarihine kadar götürdüler.

Bu şiirin çoğunu, Yemenliler'e sevgi besleyen Hemedâni ve Neşvân b. Said el-Himyerî gibi kimselerin kitaplarında tedvin edilmiş bulursun. Bu şiir, Yemenlilerin eski savaşlarını anlatan anılarıyla, onların geçmiş durumlarıyla ve bir de Himyer krallarının haberleri ve faaliyetleriyle ilgili olduğu için bir hikâye ve iftihar (övgü) üslubu edindi. Bazı zamanlar kasidenin beyitleri çok olur, hikâye ve kıssaların tabiatına göre beyitler anlam açısından birbirine bağlanır. Dolayısıyla bu durum, Yemenliler'in eski tarihleriyle ilgili hayal dünyalarında kurguladıkları eski Yemen hikâyelerini anlamamız ve hikâye üslubunun şiirdeki gelişimini görmemiz açısından bize fayda sağlamaktadır.

Bu şiirlerle ilgili Âmidî'nin ibarelerinden şu anlaşılmaktadır: Bu beyitler İmru'ul-Kays b. Hucr el-Kindî adına rivayet edilmiştir. Hâlbuki bu gerçek değildir. Bunlar İmru'ul-Kays el-Himyerî'nin beyitleridir ve Himyer şiirlerinde bulunmaktadır.²⁴ Himyer'in, şiirlerini içeren bir divanları vardı. Onlar veya başkaları bu

23 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdi, *Hazânetü'l-Edeb*, I, 466 ve sonrası.

24 Âmidî, *El-Mü'telef ve'l-Muhtef*, 9, (Abdü's-Settâr Ahmed Ferrâc).

Himyer şiirlerini topladılar. Durum böyle ise bu toplama işinin İslâmî dönemde olması ve bu divanda bulunan Cahiliye şiirlerinin masnû olması gerekir.

Yine Kureyş'in Sakif'e karşı kabile tutuculuğu yapması bu kabileciliğe örnektir. Mekkelilerin Taif'e olan tamahlarından dolayı Kureyş ile Sakif arasında bir düşmanlık vardı. Ayrıca Kureyş zenginlerinin Taif toprağının değerli olmasından dolayı Taif topraklarını satın almaları Sakiflilerin Mekkelileri sevmeme nedenlerindedir. Başka bir faktör ise İslami dönemde ortaya çıkmıştır. O da Iraklıların Haccâc'ı sevmemeleridir. Onlar Haccâc'ı ve Haccâcla birlikte Sakif'i de zemmediyorlardı. Onun kavminin de Samud kavminin devamı olduğunu iddia ediyorlardı. Bütün bunlar, Haccac zamanında olmuştur. Haccâc'ın minbere çıkıp şöyle dediği rivayet olunur: "Benim Semud kavminin neslinden olduğumu iddia ediyorsunuz. Hâlbuki Allah Teâla "Semud kavminden geriye bir şey bırakmadık, diye buyuruyor."²⁵ Cahız şöyle demiştir. "İnsanlar, bu söylentilerin Sakif'in kökeniyle ilgili söylendiğini iddia ettiler. O, Semud'un durumunun Beni Nasur'un durumu gibi olduğunu da zikretti. Beni Nasur, Cahiliye zamanında helak olmuşlardı. Nitekim onlarla beraber geçmiş ümmetlerden birçoğu da helak olmuştur. Yine Câhız, Beni Nasur'un aslının Rumlar'a dayandığını söyleyen kimselerin de olduğunu zikretti."²⁶

Kabilecilik, Mevali ve köleler arasında da bereketli bir kaynak buldu. Onlar da bu işte pay sahibiydiler. Cerir, bir bayram günü siyahî (siyah tenli) Hayükta'nı beyaz bir gömlek içinde görünce şöyle dedi:

O, insanların karşısına çıktığında, sanki beyaz kâğıda sarılmış eşek kamışı gibidir.

Hayükta'nı duyduğunda Yemâme'deydi. Evine girdi ve bir şiir söyledi. Bu şiirinde Necâşi'yle, siyah tenlilerle, Lokman'la ve Ebrehe'yle övündü. Kureyş'i ve Mudar'ı yerdî ve onlara sataştı. Yemenliler, bu şiirle sevindi ve bunu Adnâniler'e karşı delil olarak kullandı. Acemler (Arap olmayanlar) ve Habeşliler de bu şiiri Araplar'a karşı kullandı.²⁷

İslâmî dönemde de Habeşliler'in Araplar'a karşı kabile tutuculuğu yaptıkları, kendi kralları ve Ebrehe'yle övündükleri görülür. Bu durum, zenginlerin onları küçümsemeleri, mal sahiplerinin onlara küçük düşürücü işler yaptırarak alay etmeleri ve onları basit ve hakir görmelerinden kaynaklanmaktaydı. Evlilik yoluyla onlarla akrabalık kuruyorlardı. Onları kendilerine denk saymıyorlardı, en azından Acemler gibi de görmüyorlardı. Bu kin kalplerine tesir etti ve Araplar'a, karşı durmalarına sebep oldu. Câhız bu duruma değindi: "Zenciler şöyle demiştir. 'Cahiliye zamanında, cahilliğinizden dolayı bizi kadınlarınıza denk tuttunuz. İslâm'ın

25 Câhız, *El-Beyân ve'l-Tebyîn*, I, 187 ve sonrası.

26 Câhız, *El-Beyân ve'l-Tebyîn*, I, 187.

27 Câhız, *Resâilü'l-Câhız*, I, 182 ve sonrası, (Fahru's-Südân ale'l-Bidân).

adaleti geldi ve bunun batıl olduğunu gördünüz.” Sonra Câhız, onların diliyle Nemr b. Tûleb ve Lebid gibi şairlerin Ebrehe’yi methettikleri şiirlerini rivayet etti. Daha sonra Zencilerin bariz ve meşhur olanlarını zikretti.²⁸

Dini duygulardan kaynaklanan faktörler de intihalin sebeplerindendir. Bu etkenlerle hareket eden insanlar Cahiliye şairleri adına şiir uydurmanın zararlı ve kötü bir iş olmadığını, aksine dini idrak etmek için, dindarlık ve zühd için, hayırlı ameller yapmak ve Allah’ı tasdik etmek için bunun, yararlı bir iş olduğunu düşünüyorlardı. Bu gibi kişiler önceki şairler adına Hz. Peygamberin doğumundan önce onun gelişini müjdeleyen ve putperestliğin terk edilip tek bir İlah’a ibadet edilmesi için teşvik edici şiirler rivayet ettiler. İslam’dan önce yaşamış Kahtani ve Adnaniler adına, aynı zamanda cinler, kâhinler ve gâipten seslenenler adına şiirler düzüldü. Şiir uyduranlar bunu mezhepsel eğilimlerden ve dini duygulara bağlı siyasi kabile tutuculuğundan dolayı yaptılar.

Örneğin Yesribliler’in Kureyş’in liderliğine teslim olmaları kolay değildi. Cahiliye zamanında Kureyş’i destekleyen ve mutlak olarak onları, Araplar’ın en üstünü kılan delilleri ortaya koyanlar oldu. Doğal olarak Ensâr bunu kabul edecek değildi. Onların uydurukçuları da kendilerinin yardımcıları, olduklarını ve İslam’ı işittikleri andan beri Hz. Peygamber’e yardım ettiklerini, böylelikle Kureyş’ten daha ileri ve iyi bir konumda olduklarını söylediler. Evs kabilesinden Ebu Kays b. Eslet müşriklerin Ebu Talib’ten Hz. Muhammed’i kendilerine teslim etmelerini istediklerinde Ebu Talib’in şu (şekilde başlayan) “*Kavmin hiçbir sevgisinin kalmadığını, bütün bağ ve vasıtaları kopardıklarını gördüğümde.*” sözünü işitti ve onlara Kureyş’i savaştan alıkoyan, Hz. Peygamber’i savunmaları gerektiğini içeren bir kaside gönderdi. Kasidesi şu şekilde başlıyordu:

Ey Süvari! Mektubumu arz etmedin mi? Bu mektubumu kesinlikle Luay b. Galib’e ulaştır.

Bu kaside İbn-i Hişâm’ın siyer kitabında tedvin ettiği uzun bir kasidedir.²⁹ Kasideyi okuduğunda, sahibinin bu kasideyi İbn-i Eslet adına uydurduğunu çıkarabilirsin. Bu kasideyi uydurmasının sebebi; Kureyş’in, Allah’ın dinini inkâr ettiğini, Yesriblilerin ise Hz. Peygamberi ve İslam’ı ilk savunanlar ve ilk inananlar olduğunu ortaya çıkarmaktır. Hâlbuki o, müşrik olarak öldü ve İslam’a girip girmediği de sabit değildir.³⁰

Bu kasideyi Ensâr’dan bazı kimseler uydurmuştur. Belki bunlar onun soyundandı. Onun adına şiir uydurmanın kolay olduğunu gördüler. Çünkü o, bilinen bir şairdi. Yesrib’in efendilerindendi ve Mekke’ye giden heyetlerde yer alıyordu. Zira onun Mekke’de arkadaşları ve rehberleri vardı. Bu şiirin uydurulmasında Ensâr

28 Câhız, *Resâilü'l-Câhız*, I, 197 ve sonrası (Fahru’s-Südân ale’l-Bidân).

29 İbn-i Hişâm, *Es-Sire*, I, 180, (Hâşiyetün ale’r-Ravz).

30 İbn-i Hacer, *El-İsâbe*, IV, 160, No: 933; *El-İstiâb*, IV, 159 ve sonrası, (Haşiye ale’l-İsâbe).

için çok büyük bir övünç kaynağı vardır. Bu Kasideyi ona nispet etiler. Bu kasideyi Ebu Talib'in Kureyş'le ilgili söylediklerine ve Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e ve İslam'a karşı duruşlarını anlatan yardım talebine bir cevap olarak kabul ettiler. Ebu Talib'in Hz. Peygamber'le ilgili söylediği iddia edilen kasideyi uzatmaları da bu kabildendir. Bu kaside şu şekilde başlar:

Onun beyaz yüzünden yağmur istenir. O, yetimlerin ilkbaharı, dul kadınların koruyucusudur.

Bu kasideye eklemeler yapıldı ve uzatıldı. Neredeyse sonunun nerede bittiği bilinmiyordu.³¹ İbn-i Hişâm, Ebu Talib'e nispet ettiği şiirler aktardı. Müşriklerin Ebu Talib'e İmare b. Velid'i verip karşılığında kendilerine Hz. Muhammed'i teslim etmesini istediklerinde, Ebu Talib'in verdiği cevabı içeren kaside de bu çeşit şiirlerdendir. İbn-i Hişâm bunu tedvin etmiş ve içinde yergi bulunan iki beyiti kasideye almadığını zikretmiştir.³² Ebu Talib'in şöyle başlayan kasidesi de bunlardandır:

Kavmin hiçbir sevgisinin kalmadığını, bütün bağ ve vasıtaları kopardıklarını gördüğümde...

Bu, uzun bir kasidedir. İbn-i Hişâm, bazı ilim sahiplerinin bu kasidenin çoğunluğunu kabul etmediklerini söyler.³³

Aynı şekilde Müslümanlarla müşrikler arasında Hz. Peygamber döneminde Bedir ve diğer savaşlar gibi olaylarla ilgili uydurulan şiirler, bu gibi şiirlerdendir. İnsanlar Müslümanlar ve müşrikler adına birçok şiir uydurdu. İbn-i Hişâm'ın, Ebu Usâme Muaviye b. Zühey'r'in şiirini şöyle yorumladığını görürüz: "Bu şiir, Bedir şiirlerinin en doğrusudur."³⁴ Ebu Usame müşrik olup, o sırada mağlup olmuş Hübeyle b. Ebi Rahme uğramıştı. Yine İbn-i Hişâm'ın İbn-i İshak'tan aldığı bazı şiirleri yorumladığını, tashih ettiğini ve sıhhatine şüpheyle baktığını görürüz. İbn-i İshak eleştirilmiştir. Çünkü o, masnû olduğu halde bu gibi şiirleri aldı ve siyer kitabına dâhil etti. Yine bu çeşit rivayetlerdendir ki Hadramevt'in Ten'a köyünden bir kadın Hz. Peygamber'e bir elbise dokudu ve oğlu Kuleyb. b. Esed b. Kuleyb ile Hz. Peygamber'e gönderdi. Oğlu elbiseyi getirdi ve Müslüman oldu. Hz. Peygamber de ona dua etti. Oğlu, Hz. Peygamber'e geldiğinde şöyle dedi:

Güçlü devem Berhût diyarından beni sana getirir.

Ey ayağı çıplak ve ayakkabılı olanların en hayırlısı!

Devem beni boş ve çorak arazide dolaştırır.

Develer yorgunluktan bitip tükendiğinde

O arazinin pınarlarının suyu bollaşır.

31 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 60; Suyûtî, *El-Müzhir*, I, 179.

32 İbn-i Hişâm, I, 171 ve sonrası, (Hâşiyetün 'ale'r-Ravz).

33 İbn-i Hişâm, I, 179, (Hâşiyetün 'ale'r-Ravz).

34 İbn-i Hişâm, II, 115, (Hâşiyetün 'ale'r-Ravz).

(Annesinin şu şiirini de söyler:)

Bu yaşlı halimle bu elbiseyi iki aydır dokuyorum.

Ey adam! Bununla ben Allah'tan cc. mükâfat umuyorum.

Haberini aldığımız nebî sensin,

Tevrat'ın ve diğer resullerin müjdesi sensin.³⁵

Bizim bildiğimiz, o zamanda Hadramevt halkının dili bu Arapçayla ve bu ifade tarzında değildi. Onların dili Hadramevt Arapçasıyla (lehçesiyle) idi. Ancak bilmiyorum, belki de bu adam, Tevrat ve Peygamberler hakkında bir şey biliyordu. Ya da Tevrat'ın ve diğer Peygamberlerin isimlerini duymuş ki onları ve Hz. Muhammed'i bu şiirde zikretmiş.

Cinlerin ve Gaibten seslenenlerin şiirlerinden rivayet edilenler de bu çeşitlidir. Nitekim Raşid b. Abd Rabbihî es-Sülemî'nin İslâm'a girmesinin bir sebebi olarak zikrettiği kıssasında, Hz. Peygamber'in ortaya çıkışını müjdeleyen şiir de bunlardandır. O, bu kıssasında, putun içinden kendisine, son Peygamber'in çıktığını söyleyen bir ses işittiğini söyler.³⁶ Ya da Cinler adına değişik amaçlarla söylenmiş başka şiirlerde vardır. Bu şiirler çoktur. Örneğin:

Harb'in mezarı uzak ve metruk bir yerdedir. Ona yakın hiçbir mezar da yoktur.

Bu şiirin söyleyeni belli değildir. Bu şiiri üç defa üst üste düzenli olarak kekelemeden ve takılmadan söylemenin zor olduğunu gördüklerinde, birileri bu şiirin, Cinlerin şiirlerinden olduğu söyledi diğerleri de inandılar.³⁷

Raviler cinlerden Malik b. Malik el-Cinni adında bir şairin ismini zikrettiler. Yine Raviler şöyle dediler: Harîm b. Fêtik el-Esedî develerini aramak için çıktı ve onları Ebrîk denilen vadide buldu o anda, "Bu vadinin büyüklüğüne sığınırım" dedi. Derken bir ses: "Sana yazıklar olsun. Helali haramı indiren Celâl sahibi (Yüce) Allah'a sığın," diye seslendi. Harîm şöyle dedi: *Ey seslenen! Beni neye yönlendiriyorsun? Hidayete mi yoksa sapıklığa mı?*

Ses:

Bu, hayırlar sahibi Resulullah'tır. Yasin ve Hâ mim'leri getirdi.

Haramları ve helalleri getirdi. Namaz ve orucu bize emretti.

Harîm: "Allah cc. sana merhamet etsin. Kim olduğunu söyle." O da: "Ben Malik b. Malik'im. Resulullah beni Necid halkının cinlerine gönderdi." dedi.³⁸

Raviler, cinlerden ismi Malik b. Mühelhil olan ve kendisine *Dessâr* denilen bir şairin şiirini rivayet ettiler ve Müslüman olan cinlerden olduğunu iddia ettiler. Onunla ve Dâmûs er-Raml olarak bilinen Rafî b. Ümeyr et-Temîmi arasında geçen

35 İbn-i Sad, *Tabakât*, I, 350, (Vefd-ü Hadramevt).

36 Es-Suyûtî, *Şerhuş-Şevâhid*, I, 317.

37 Câhız, *El-Beyân ve't-Tebyîn*, I, 65.

38 İbn-i Hacer, *El-İsâbe*, III, 333, No: 7684; I, 423, No: 2246.

bir hikâyeyi rivayet ettiler. Çünkü Raml insanlardan en iyi yol bilen, gece en çok yürüyen ve korkulara en çok atılan kişiydi. Raml ile o cin arasında bir olay vakî oldu. Raml, “Cinler tarafından korkutulmaktan ve zarar görmekten bu vadinin büyüklüğüne sığınırım.” dediğinde o şair cin, ona seslendi ve Yesrib'e gidip Hz. Muhammed'in huzurunda Müslüman olmasını emretti.³⁹

Kus b. Sâide'den rivayet edilen haber de bu çeşit rivayetlerdendir. Haber sahibi bu haberi, gâibten gelen bir sestem rivayet etmiştir. O ses şöyle diyordu:

Ey siyah gecede uyuyan! Allah Harem'de bir Peygamber gönderdi.

Gecelerin karanlığını aydınlığa çeviren şeref ve onur sahibi Haşim oğullarındandır. Sonra haber sahibi sese şöyle dedi:

Ey zifiri karanlıkla bana gelen ses! Hoş geldin merhaba!

Allah seni amacına ulaştırsın, açıkla! Beni kendisine davet ettiğin zât kimdir?

Daha sonra bu soruya karşılık, sesin cevabı gelir:

Hamd, mahlukâtı boş yere yaratmayan Allah'ındır.

İsâdan sonra bize özen gösterip bizi başıboş bırakmayanındır.

Bize, gönderilen nebilerin en hayırlısı olan Ahmed'i gönderdi.

Hacı kabileleri ona doğru gittikçe Allah'ın salâtı üzerine olsun o teşvik edildi.⁴⁰

Cinlerin şiirleri vardır. Ayrıca insanlarla olan diyalogları da vardır. Özellikle bedevilerin cinler hakkında hikâyeleri ve masalları bulunmaktadır. Câhız, bedevilerin bu alanda çokça eklemeler (mübalağalar) yaptıklarını zikretti.⁴¹ Cinler hakkındaki haberler, insanların dinlemek istedikleri haberlerdir. Çünkü içinde ilginç durumlar, acayıplıklar ve uydurmalar vardır. Hem cahiliye döneminde hem de İslam döneminde insanlar bu hikâyelere meyletteler. Ebi'l-Mitrâd el-Mitrâb Ubeyd b. el-Anberî'nin cinler ve canavarlar hakkında birçok hikâyeleri ve şiirleri olduğunu görürüz. O, İslâmiyyûn tabakasından bir şairdi. Aynı zamanda hırsızdı ve bir suç işlemişti. Dolayısıyla padişah onun ölüm emrini vermiş kavmi de onu dışlamıştı. Şiirinde kendisinin canavarlarla ve dişi cinlerle arkadaşlık ettiğini; kurtlarla ve ejderhalarla gecelediğini ve ceylanlarla yemek yediğini anlattı.⁴² Hayevân adlı kitapta; tarih, edebiyat ve siyer kitaplarında cinlerin, dişi cinlerin ve canavarların garip hikâyelerini ve onların insanlarla olan ilginç konuşmalarını buluruz.

Cüz' b. Sinân'a nispet edilen şiir de bu kabildendir. O, cinlerle arasında bir olay cereyan ettiğini söyledi.

Ateşime geldiler, 'Kimsiniz?' Dedim.

39 İbn-i Hacer, *El-İsâbe*, III, 335, No: 7692.

40 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdi, *Hazânetü'l-Edeb*, I, 264, Bülâk.

41 Cahız, *El-Hayevân*, VI, 164.

42 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şuarâ*, II, 668; Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdi, *Hazânetü'l-Edeb*, III, 213; Cahız, *El-Hayevân*, VI, 165.

Onlar, 'Biz ciniz.' Dediler. 'Sabah vaktinde kaybolun!' Dedim.

Gecenin kanatlarını açmaya başladığını gördüğümde, cin vadisine indim.

Kader kaçınılmazdır. Sabah veya akşam, adamı gelir bulur.

Cüz' Gassanlı eski bir cahiliye şairidir. İnsanlar onunla ilgili şu darb-ı meselde bulunmuşlardır. "Cüz' sana ne verirse al (İnan)." Yukarıda zikredilen şiir ise Arap yalanlarından⁴³

Aşâ'nın şu sözünde cinlere işaret vardır:

Yedi cini hizmetinde kullanıyordu. Onun yanında ücretsiz çalışıyorlardı.

Cinlerden bahsettiği başka şiirleri de vardır.

Mearrî de cin şiirlerinden bahsetmiştir. Cinleri, *Risâletü'l-Ğufrân* adlı eserinde anlatmıştır.

Şeysabân oğullarından bir kişi Heyteûr adında bir cinle konuşmuştur. Cine, 'Bana cin şiirlerini söyle.' dedi. -Merzubân isminde birisi bu şiirlerden büyük bir yekün toplamıştır. Bu âlim şöyle demektedir: "Bütün bu şiirler güvenilmeyen (mesnetsiz) hezeyanlardır."- Cin şöyle dedi: "İnsanların şiirden anlamaları, insanların Heyet ilminden ve Coğrafyadan anladıkları kadardır. Onların şiirlerinin ancak sayılı on beş vezin şekli vardır. Bizim şiirlerimizin ise insanların duymadığı binlerce şekli vardır."⁴⁴ Sonra cin adama şunu söylemiştir: "Cinlerden öyle şairler vardır ki onların en zayıfı İmru'ul-Kays'tan daha güçlüdür." Daha sonra bu kişi, konuştuğu cinin kasidesini rivayet etmiştir. Bu kişi Ebu Hedreş'tir.⁴⁵

Mearrî *Risâletü'l-Ğufrân*'da Teebbata Şerran'ın devlerle olan olayını anlattı ve sorduğu soruyu onun adına cevapladı. Ona şöyle dedi: "Senin devlerle evlendiğine dair rivayet edilenler gerçek midir? Şu sözle onun adına cevap verdi: "Cahiliyede adımıza yalanlar ve saçma sapan şeyler uyduruldu. Bizimle ilgili aklın kabul etmediği bir haber sana gelirse, muhakkak ki o, yalandır." Daha sonra Mearrî ona nispet edilen şiiri rivayet etti. O şiir şöyledir:

*Ne az ne de bol yağmurun olduğu bir bölgede cinlerle evlenen kişi benim.*⁴⁶

Cahiliye halkı, başka halklar gibi cinlere inanırdı. Onları, önceden anlattığım gibi, kendileri gibi kabileler ve aşiretler halinde; kralları ve efendileri olan kişiler olarak tasavvur ettiler. Ravilerin cinler hakkındaki rivayetleri ve onlarla olan ilişkileri, cahiliye insanların nazarında gerçek olarak kabul ediliyordu. Uydurukçuların cinler adına uydurdukları şiirler onlar tarafından kabul ve tasdik ediliyor ve şevkle dinleniyordu. Özellikle garip ve ilginç şiirler bu şekildeydi. Çünkü onu dinlediklerinde zevk alıyorlardı. Bu şiirle beraber Arap savaşları da zikredilirdi.

43 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdi, *Hazânetü'l-Edeb*, II, 6, Bülâk.

44 Ebu'l-'Ala el-Mearri, *Risâletü'l-Ğufrân*, 291.

45 Ebu'l-'Ala el-Mearri, *Risâletü'l-Ğufrân*, 295 ve sonrası.

46 Ebu'l-'Ala el-Mearri, *Risâletü'l-Ğufrân*, 359.

Cinlerle ilgili hikâyeler Cahiliye halkının, kendisini teselli ettiği teselli çeşitlerinden biridir. Bilakis bu çeşit hikâyeler günümüze kadar arzu edilen ve hoşlanılan hikâyeler olarak devam etmektedir.

Arap savaşları ve önemli olaylarıyla ilgili gelen şiirler de bu kabildendir. Bu şiirlerde Allah'ın dilediği kadar menhûl (uydurulup isnat edilen) vardır. Bu şiir bir kabileyi veya kabile kahramanlarından birini yüceltmek için uydurulmuş ya da bir kabile, savaştığı düşman kabilenin değerini düşürmek için şiiri uydurmuştur. Arap savaşlarıyla ilgili bu haberlerde, taraf tutma ve guruplaşma hâkimdir. Bu yüzden bu şiirlere dikkatle (şüpheyile) bakmak gerekir.

Şiir intihaline yol açan bölümlerden şahit olarak kullanılan şiirler de bu kabildendir. Rafîî bu şiirle ilgili şöyle demiştir: “Bu, uydurulmuş şiirin çoğunun içine girdiği çeşittir. Zira âlimler garip lafızların tefsirinde ve nahiv meselelerinde ona ihtiyaç duyarlar.⁴⁷ Âlimler, ilmi ortaya çıkarmak ve düşmanlara karşı soylarının üstün ve galip olduğunu ortaya koymak için Cahiliye ve Muhadramûn şairlerinin şiirleriyle istişhâd ederlerdi. Bazıları da kabile tutuculuğundan dolayı şahit şiirler uydurmaya ve bilinmeyen garip şiirleri şahit olarak getirme yoluna başvurdular. Kufeliler, şahit olarak getirilen şiirleri, insanların en çok uyduranları olarak itham edilmişlerdir. Çünkü onların ekolleri zayıftı ve şaz olan şiirlere bağlanıyorlardı. Ve bu şaz şiirlerden kendisiyle kıyas yapılacak usûller çıkarıyorlardı. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Arapların kendileriyle muhalefet ettikleri konularda şahit bula-madıkları şey için şiir uydurmaya mecbur kaldılar. Onların şahitleri arasında, söyleyeni bilinmeyen şiirler de görürsün. Aksine bazen bir şatır (bölümü) bilinmeyen beytin sadece bir şatırını şahit gösterirler. Bundan dolayı Basralılar Kufeliler’le alay ederler ve şöyle derlerdi:

Biz Arapçayı kertenkele avlayanlar ve çöl tavşanı yiyenlerden alıyoruz.

Siz ise kaymak yiyenler ve turşu satanlardan alıyorsunuz.⁴⁸

Bununla beraber Basralılar da şahit şiirler uydurma işinde melek sayılmazlar. Bu işi Kufeliler’den daha az yapmışlardır denilebilse de onlar da Kufeliler’in yolundan gitmişlerdir. Sibeveyh’in Lahikî’ye şu soruyu sorduğu zikredilmiştir: “Araplar فَعِلٌ (kalıbındaki) sıfatın amel ettiğiine dair bir şahit biliyor mu?” Lahikî ‘bu soruya karşılık ona, şu beyti uydurdum’ der. حَزْرٌ أُمُورًا لَا تُضَيِّرُ وَ أَمِنٌ مَا لَيْسَ مِنْجِيهِ مِنَ الْأَعْدَاءِ

Sakınılması gerekmeyen durumlara karşı sakınır.

Düşmanlardan gelebilecek tehlikelere karşı kendini güvende hisseder.⁴⁹

Zeccâcî’nin âlimler meclisinde rivayet ettiği haber de bu çeşide girer. Taberi ile Ebi Osman arasında سَيْكَيْن “Bıçak” lafzının müzekker mi yoksa müennes mi olduğu konusunda bir tartışma olmuştur. Ebu Osman da Ferrâ’nın rivayet ettiği bir

47 Mustafa Sâdık er-Râfîî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 370.

48 Mustafa Sâdık er-Râfîî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 371.

49 Suyûtî, *El-Müzahir*, I, 180; Mustafa Sâdık er-Râfîî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 371 ve sonrası.

şiiiri şahit olarak getirdi: *فَعَيْثَ فِي السَّنَامِ غَدَاةً قَرَّبَسَكَيْنَ مُوثِقَةَ النَّصَابِ*

Bir sabahın soğuşunda sağlam saplı bir bıçağı deve hörgücüne rastgele sapladı.

Taberî ise ‘Bu şiir kimindir, sahibi kimdir? Bu şiir ancak sizin tarafınızdan uydurulmuştur. Sahibi nerededir?’ dedi. Ebu Züeyb’ten ise şöyle rivayet edilmiştir:

فَذَلِكَ سَكَيْنَ عَلَى الْخَلْقِ حَادِقٌ

Bu, boğaz üzerinde çok keskin bir bıçaktır.⁵⁰

Arap sözünde *اعشار*lafzının söylenişiyile ilgili Halef el-Ahmer’in, öncekilerden rivayet ettikleri de bu kabildendir. O, bu beyitleri rivayet etmiştir:

Amr’a deki, Ey İbn-i Hind!

Sen kavim tarafından bir saldırı görseydin, gözlerinin arzu ettiği şeyi görürdün.

Hani ordu çakan alev gibi her bir taraftan bize doğru gelmişti.

Hani Dûser’e ve Melhâ’a emin adımlarla yaklaştı.

Hani ordu orduya karşı birer birer, ikişer ikişer yürümüştü.

Üçer dörder ve beşer yürüdüğünde biz boyun eğdik.

Altışar yedişer ve sekizer geldiğinde savaşa sabrettik.

Dokuzar ve onar geldiğinde vuruştuk ve yaralandık.

Ancak onlardan ve bizden zırh kuşanmış öldüren cesur yiğitler görürsün.

Bu beyitlerde uydurma olduğunun delili beyitlerin lafızlarıdır. Halef el-Ahmer şiir uydurmakla itham edilmişti.⁵¹

Şiir intihalinde başka bir faktör de rol oynar. Bu faktör; bir görüşü ispatlarken veya bir ayeti tefsir ederken ayeti, bir mezhebin görüşünü destekleyecek şekilde tefsir ederek mezhepler arasında var olan ihtilafları devamlı kılmak için şiirle istişhad etmektir. Mutezile’nin “Onun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır.” ayetinin tefsirinde şöyle dediği iddia edildi: “Onun kürsüsü, ilmidir.” Buna delil olarak da bilinmeyen ve bir şair sözü olan şu sözü delil getirdiler:

“وَلَا يَكْرِسِيَّ عِلْمَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ” Allah’ın ilmini hiçbir mahlûk (yaratılmış) bilemez.⁵²

Bu bir sözdür. Her ne kadar onlardan rivayet edilmiş ve söylenmişse de bilmiyorum... Bu söz onlardan mı çıkmış, yoksa onlar adına mı uydurulmuş? Bir haberde ise Abdullah b. Abbâs’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Kürsü, ilmidir.” O, ayeti bu manada tefsir etmiştir. Her hâlükarda müfessirler “kürsü” lafzını farklı şekillerde tefsir etmişlerdir.

“Allah Teâla, bizim kürsülerimizden bir kürsüye oturmuş” gibi bir mana çıkar ki böyle bir teşbihe düşmemek için âlimler, te’vile yöneldiler. Bir rivayette de İbn-i

50 Ez-Zeccâci, *Mecâlisü'l-Ulemâ*, s.129, Kuveyt, 1962, (Abdüs’Selâm Muhammed Hârûn).

51 Mustafa Sâdık er-Râfîi, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 82, Bülâk.

52 Mustafa Sâdık er-Râfîi, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 373.

Abbâs'ın 'kürsüyü' 'ayakların bastığı yer' olarak tanımladığı zikredilmiştir. Kim kürsüyü 'ilim' olarak tefsir ederse muhakkak ki o yanılmıştır.⁵³

O zamanda mezhepçiliğin insanlar üzerindeki etkisini dikkate aldığımızda mezhepler adına uydurma yapılmış olmasını uzak görmüyorum. Bundan dolayı mezhepler adına söylenmiş bu şahitlerin sıhhatini (doğruluğunu) hemen kabul etmekten şiddetle kaçınılmalıdır. Ayrıca bu şahitlerin derinlemesine ilmî bir eleştiriye tabi tutulmaları ve o mezhebin kitapları içerisinde de iyice aranmaları gerekir. Bu şahitlerin o mezhep sahipleri adına uydurulmuş olması da mümkündür. Buna benzer uydurmalar ise meşhurdur (bilinmektedir).

Şiir intihali bölümlerinden biri de Hz. Âdem adına ve diğer Peygamberler adına uydurulan şiirlerdir. Hz. Âdem'in oğlu Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürdüğünde Hz. Âdem'in Hâbil için ağıt yakıp bir mersiye söylediğini rivayet ettiler. O şöyle dedi:

Şehir ve üzerindikiler değişti. Yeryüzü tozlu ve tiksindirici.

Tadı ve rengi olan her şey değişti. Güzel yüzün tebessümü yok oldu.

Hz. Âdem'e, şununla cevap verildi:

Ey Hâbil'in babası! Aslında senin iki oğlun öldü.

Mahalle ise katledilmiş ölüye döndü.

Ondan sonra öyle insanlar geldi ki aralarında,

*Korkuyla bağırıp çağırınlar vardı.*⁵⁴

Bundan sonra geçmiş ümmetler; Âd, Semud, Tübb'a kavmi, Tasm, Cedîs ve Zürekâ el-Yemâme gibi helak olmuş halklar adına şiirler söylendi ve bu şiirleri onların söylediği iddia edildi. Hâlbuki bu şiirler hikâyecilerin, gece sohbetleri yapanların, masalcıların, efsane tutkunlarının ve hurafecilerin uydurduklarıdır. İnsanların bu gibi şiirlere olan meyillerini gördükleri için bunları uydurdular. Bu gibi bozuk ve zayıf şiirleri getirirler ve eskilere isnat ederlerdi. Sonra bu şiirleri kitaplardan aldıklarını söylerlerdi.

Geçmiş ümmetler ve diğerleri adına bunları rivayet ederlerdi.⁵⁵ Muaviye b. Bekr'e nispet ettikleri şiir de bu çeşittendir. O, Âd kavmi zamanında yaşamıştır. Mekke'nin dış taraflarında Harem haricinde ikamet ediyordu. Âd heyeti ona gelip misafirliği çok uzatınca, bu durum ona ağır geldi. Dolayısıyla bu şiiri bu yüzden söylediğini iddia ettiler. Bu heyetin içinde Lokman b. Âd da bulunuyordu. İki şarkıcı kadın tutup, şiiri heyetin önünde söylemelerini istedi. Söz konusu şiir şudur:

Ey Kay! Nedir bu halin? Kalk da dua et. Belki Allah bize yağmur yağdırır.

53 Zebidî, *Tâcü'l-Ârûs*, IV, 232, (Kürsi).

54 İbn-i Cerir et-Taberî, *Târîhü't-Taberî*, I, 145, *Tefsiriü't-Taberî*, I, 122, Bülâk baskısı.

55 Mustafa Sâdık er-Râfiî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 375 ve sonrası; Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hazânetü'l-Edeb*, IV, 202, Bülâk.

Ve Âd topraklarını sulandırır. Çünkü Âd kavmi susuzluktan dolayı bir söz söyleyemez hale geldi. Sadece yaşlı ve çocukları kastetmiyoruz. (Hepsi öyledir.)

Oysaki onların kadınları, nimetler içerisindeydi. Şimdi ise susuzluktan kurumuşlardır.

Artık vahşi hayvanlar onlara açıkça gelmekten ve hiçbir Âdli'nin okundan korkmamaktadır.

Siz ise burada gönlünüzce gününüzü ve gecenizi eğlenceyle geçiriyorsunuz.

Siz ne kötü bir heyetsiniz! Aslında selam ve ikramı hak etmiyorsunuz.

Bu şiirden sonra Cülhüme b. Hayrî de şu şiiri okudu:

Ey Sad'ın babası! Sen şeref sahibi ve saygıdeğer bir kavimdensin,

Anan da **Semud Kavmindendir**.

Biz dünyada yaşadığımız müddetçe, sana uyacak ve senin arzunu yerine getirecek değiliz.

Sen bizi **Refd, Zeml, Sadd ve Abud** putlarına tapmaktan alıkoymak mı istiyorsun?

Senin sözünle, değerli ve doğru fikirli olan atalarımızın dinini bırakarak, **Hud'un dinini** kabul etmemizi mi istiyorsun?⁵⁶

Yine, Mersed Sad b. Ufeyr'e nispet ettikleri şiir de bu nevi şiirlerdendir. O, Âd kavminin helak olduğu haberini işittiğinde şöyle dedi:

Ad kavmi resullerine isyan etti. Gökyüzü yağmur yağdırmadı, onlar da susuz kaldı.

Yağmur yağması için heyetleri (Mekke'ye) bir aylık bir sefere çıktı. Susuzluklarıyla birlikte kara bulutlar onları takip etti.

Onlar atalarının izinden gidip Rab'lerini açık açık inkâr ettiler. Böylelikle işleri bitti.

Rab'leri onların hayallerini alıp götürdü. Kalpleri ise boş ve çoraktır.

Kalpleri apaçık hayırlara kapalıdır. (Günahtan) dönmelerine imkân vermez.

Onlara nasihat ve ıslah da fayda vermez.

Canım, iki kızım ve eşim Peygamberimiz Hûd'un canına feda olsun.

O, kalplerin zulme daldığı ve ışığın yok olduğu bir zamanda geldi.

Bizim Sumûd adında bir putumuz var. (Ona giden) toz, kir ve pasla karşılaşır.

Ona dönenler bunu görür, onu yalanlayanlar ise sıkıntılarla karşılaşır.

56 İbn-i Cerir et-Taberî, *Târihi't-Taberî*, I, 220 ve sonrası, (Zikrû'l-Ehdâsiletî Kânet beyne Nûh ve İbrâhîm), *Tefsîri't-Taberî*, VIII, 154; Ebû Zeyd Muhammed el-Kureşî, *Cemheretü Eşâri'l-Arab*, 41.

*Muhakkak ki akşam olduğunda Hûd'un ailesine ve kardeşlerine katılacağım.*⁵⁷

Ad kavmi helak olduğunda onlardan sadece Halecân adında biri sağ kaldı. Halecân şöyle dedi:

Halecân'dan başkası sağ kalmadı. Bugün ne acayip bir gündü!

Dünü, sert ve şiddetli çarpmasıyla beni dehşete düşürdü.

*Şayet o, bana gelmeseydi ben onu yoklamaya giderdim.*⁵⁸

Semud şairlerinden Mühevves b. 'Aneme b. ed-Dümeyl adında bir şairin şiirini de rivayet ettiler:

Amr halkından bir gurup, Peygamberin dinine yönelmiş Şihâb'ı geri çağırdılar.

Onların tümü Semud kavminin ileri gelenleriydi.

(Şihâb) Onu kabul etmemiz için geldi. Şayet o da Peygambere icabet etseydi,

Salih peygamber aramızda azîz olurdu. Onlar ancak arkadaşlarını helak ettiler.

*Hucr ailesinden sapkınlık, toplumun önderleriyken aşâğılık reziller oldular.*⁵⁹

Râvîler, Cahiliye halkının Ad ve Semud ve onların halleri hakkında birçok şiirleri olduğunu rivayet etmiştir. Râvîler bu şiirleri, Ad ve Semud kavimlerinin, Cahiliye ve İslam dönemindeki Arapların yanında meşhur olduklarını göstermek için delil olarak getirdiler.⁶⁰ Efnûn et-Tağlibî adına rivayet ettikleri şiir de bu şiirlerdendir:

*Keşke ben Ad ve İrem kavminden olsam! Gaziyy Sehl, Lokman ve Ze Ceden olsam!*⁶¹

Amr b. el-Hâris b. Mizâz el-Cürhümî ve Hâris b. Mizâz'a nispet edilen şiirler de bu çeşittendir. O, râvîlere göre eski ve muammerin (kendilerine uzun ömür verilmiş) olanlardandır.

Huzâa kabilesi, Cürhüm kabilesinin Harem'e girmesini geciktirdiğinde onun bir şiir söylediğini iddia ettiler. Bu şiir şudur:

Sanki Hacun dağı ile Safâ arasında eşlik edecek bir dost yoktur.

Sanki Mekke'de gece sohbeti yapacak bir arkadaş kalmamıştır.

Hâlbuki Mekke'nin halkı ve sakinleri bizler idik.

Gecelerin felaketleri ve kötü şans bizi ondan uzaklaştırdı.

Onun, İslam'a ulaşıncaya kadar ömrünün uzatıldığını iddia ettiler.⁶² Namr b. Tûleb'in şiirinde Lokman'la ilgili bahislerin geçtiğini görürüz.⁶³ Başka şairlerin şi-

57 İbn-i Cerîr et-Taberî, *Târihü't-Taberî*, I, 223 ve sonrası.

58 İbn-i Cerîr et-Taberî, *Târihü't-Taberî*, I, 224.

59 İbn-i Cerîr et-Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, VIII, 159, Bûlâk.

60 İbn-i Cerîr et-Taberî, *Târihü't-Taberî*, I, 232.

61 Ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-Ulemâ*, 42.

62 El-Merzubânî, *Mu'cem*, 10; İbn-i Hişâm, *Es-Sîre*, I, 82 ve sonrası; (Hâşiyetün ale 'r-Ravz), I, 80 ve sonrası.

63 Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hazânetü'l-Edeb*, IV, 44, Bûlâk.

irlerinde de insanların haberlerini anlattıkları ve efsanelerin kendilerinden bahsettiği kişilere ve daha başkalarına dair işaretler görürüz. Bu anlatılanlar, eskilerin masallarında geçen olağanüstü olaylardan ibaretti. Ben bu kitapta onlardan bazılarının isimlerine değindim.

Bu çeşit efsanelerin âlim eleştirmenlerin gözünden kaçmadığını daha önce zikretmiştim. Bu eleştirmenler, bu gibi şiirlerin masal ve efsane uydurmacılarından bir guruba ait olduğuna işaret ettiler. İbn-i Sellâm şöyle demiştir: “Şiiri bozan, kusurlu hale getiren ve her türlü kötü ve işe yaramaz sözleri nakleden kimselerden biri de Mahreme b. Muttalib b. Abd-i Menâf’ın mevlası Muhammed b. İshâk b. Yesâr’dır. O, siyer ve meğâzî âlimlerindendi. İnsanlar ondan şiirler aldı. O, bu şiirlerden dolayı özür beyan ediyor ve şöyle diyordu: “Benim şiir konusunda bir bilgim yok, şiir bana getiriliyor ben de onu naklediyorum.” Bu durum, onun için bir özür olmaz. Siyerinde hiç şiir söylememiş kimselerin şiirlerini yazdı. Erkeklerin şiirlerine ek olarak kadınların da şiirlerini yazdı ve bunu tâ Ad ve Semûd kavimlerine kadar götürdü. Onların birçok şiirini yazdı. Aslında bunlar şiir değildi; ancak kafiyelerle bağlanmış te’lif edilen sözlerdi. Kendisine dönüp bir sormaz mı, bu şiiri kim nakletti? Binlerce yıldan beri bu şiiri kim eda etti? Allâh Teâlâ, zalimler topluluğunun kökünü kestiğini söylüyor. Yani onların hiçbir kalıntısı kalmamıştır. Ve yine ilk Ad’ı ve Semûd’u helak ettiğini ve onlardan bir şey bırakmadığını söylüyor. O, Ad’la ilgili şöyle buyurmuştur: “Onlardan bir kalıntı (iz) görüyor musun?” Akabinde, “bunların arasında pek çok nesilleri de yok ettik.” diye buyurmuştur.⁶⁴

Lakin şiir intihalinin en geniş ve en açık bölümleri, şiir ravilerinin cahiliye şairleri adına uydurdukları şiirlerdir. Râfi bu, “Şiirde genişlik” diye adlandırıyor.

Biz burada, râvilerin kesin olarak uydurduklarını ve Cahiliye şairlerinin söylemediği ancak onlar adına uydurulan kasideleri kastediyoruz. Aynı şekilde Cahiliye kasidelerine eklemelerde bulunmalarını ve gönüllerince bir şairin şiirini başka şairin şiirine katmalarını kastediyoruz.⁶⁵ Bu bölüm, şiir intihali bölümlerinin en tehlikelisi, en geniş ve en önemlisidir. Aynı zamanda menhûl (uydurulup isnat edilmiş) şiirin çoğunun üstünü örtüyor. Bu şiiri, o zamanlarda ona olan yoğun istekten ve Cahiliye şiir panayırılarının o dönemlerde revaçta olmasından dolayı uydurdular. Yine, bu şiiri nakledenlerin şiirin rivayetinden dolayı elde edeceği kazanç da kasidenin nakledilmesinde, ravileri Cahiliye şiiri kalıplarına, metotlarına ve içeriğine göre şiir uydurmaya sevk etmiştir. Şiir uydurma işini, Hammâd er-Râviye ve Halefû’l-Ahmer gibi kişiler çok iyi ve sağlam yapmıştır. Bütün râviler arasında bu işi onlar kadar sağlam yapan kimse yoktur. Onlar bütün tarihte bir tabakadır.⁶⁶ Başlangıcı şu şekilde olan beyitler, uydurulmuş şiir örneklerindedir:

64 Suyûtî, *El-Müzhir*, I, 173, (8. Bölüm: Masnû bilgisi).

65 Mustafa Sâdık er-Râfi, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 379.

66 Mustafa Sâdık er-Râfi, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 383.

'Amr'a de ki, Ey İbn-i Hind! Sen kavmin saldırısını görseydin!

Halefü'l-Ahmer bu beyitleri okudu. Bu beyitler ise masnûdur.⁶⁷

Hâris b. Haleze'nin "uğursuzluk" beyitleri üzerinde yaptıkları da şiiri uzatma örneklerindedir. Bunlar dört beyitti. Ancak onlar, bu dört beyiti uzun bir kaside yaptılar. Bu kaside şudur:

Daha sonra gideceğim, diye karar veren kişi...

Karşıdan gelen bir kuş, ya da yaşlı bir karga seni yolundan çeviremez.

Zayıf ve kırık boynuzlu bir öküz, ya da dörtnala gelen azgım bir hayvan...

Genç, bir yöne doğru, başkaları da ona doğru koşarken ona bir fikir verilir.

O, hayatını iyileştirenleri terk eder, ayak takımı aç gözlüler ise ondan beslenir.⁶⁸

Aşâ'nın şu sözünün de masnû bir kasideden olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁹

Elbisesinin yarığını ve izarını yere sürterek giden sarhoşun salınması gibi.

Ebû Ubeyde, Ebû Amr'dan rivayet etti. Ebû Amr şöyle demiştir: "Vallahi rivayet ettiğim şeylerde bir harf olsun yalan söylemedim, sadece Aşâ'nın şiirine bir beyit ekledim ve şöyle dedim:

Beni kabul etmedi. Onun aslında kabul etmediği şey benim yaşlılığım ve kelliğimdir.⁷⁰

Hammâd'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Şairlerden, Aşâ (Aşâ Bekr) dışında, şiirlerindeki beyitleri tahkik etmediğim hiçbir şair kalmamıştır. Onun şiirine ise bir beyit hariç hiçbir eklemeye bulunmadım." Ona, 'beyit hangisidir?' diye sorulduğunda o da şu beyiti okudu:

Beni kabul etmedi. Onun aslında kabul etmediği şey...⁷¹

Burada sen, çelişkili iki rivayetle karşı karşıyasın. Bir rivayet uydurulan beyiti Amr b. Âlâ'ya nispet ediyor diğer rivayet de Hammâd'a nispet ediyor. Bu çelişkinin sebebi ise kabile tutuculuğudur.

Cahiliye şairleri adına uydurulmuş şiire, hırsız ve avare kimseler adına uydurulmuş şiirleri de eklememiz gerekir. İnsanlar bu hırsız ve avare kimselerin haberlerini birbirlerine anlatırlar ve onların soygunlarını ve maceralarını dinlemekten zevk alırlardı. Her zaman ve mekânda insanların işi, bu gibi haberleri dinleyerek zevk almaktı. İşte bu durum, masal ve haber uyduran kişileri bu gibi kimseler adına şiir uydurmaya sevk etmiştir. Masal ve haber uyduran kişiler, Arap savaşlarını ve haberleri onların metoduyla rivayet etmek ve haberlerini bu gibi şiirlerle süslemek için böyle yapmışlardır. Bu tabakanın şiirlerinde birçok masnû şiir bulunmaktadır.

67 Suyûtî, *El-Müzhir*, I, 178 ve sonrası.

68 Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 384.

69 Ez-Zeccâci, *Mecâlisü'l-Ulemâ*, 130.

70 Ez-Zeccâci, *Mecâlisü'l-Ulemâ*, 235.

71 Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 383 ve sonrası.

Orada eğlenmek ve oyalanmak için uydurulmuş şiirler vardır. Fısk ve hayâsızlık şiirleri de bunlardandır. İbnetü'l-Has'a isnat edilen şiir bunlardandır. O söz şöyledir:

Eşcâ kadınlarına sorun. Hangi kamış daha faydalıdır?

Uzun olup sallanan mı yoksa kısa ve sağlam olan mı?

İntişâr etmeyen mi yoksa küçük ve kenarı yapışık olan mı?

Her birisi arzulanır, bit bile yapacağını yapar.⁷²

Kıssacıların iddiasına göre İbnetü'l-Has, Cahiliye döneminde yaşamış İyad kabilesine mensup bir kadındı. Arap hükümdarlarından biri olan Kalammeşe yetiştirdi. Onun birçok secîsi ve biraz da şiiri vardır. O, adamlarla hicivleşirdi. Tâ ki bir adam onunla hicivleşti, ona çok müstehcen sözler söyledi de bu kadın utandı ve hicivleşmeyi terk etti.⁷³ Şerif Murtaza, İbnü'l-Arabî'den gelen rivayete göre, onun şaşkınlık verici ve içinden çıkılmaz sorulara karşı vermiş olduğu dikkatli cevapları nakletmiş ve bu cevapları zikretmiştir.⁷⁴

Ebû Muhammed Sâbit b. ebî Sâbit'in ona nispet ettiği şiir, İbnetü'l-Has adına uydurulmuş bir şiirdir. *Tâcu'l-Arûs*, bu şiiri söyleyenin, arsız bir cariye olduğunu yazmıştır.⁷⁵ Bu şiir, maskaralık yapıp bu çeşit hayâsız maskaralıkları dinlemekten zevk alan kişilerin bir uydurmasıdır.

İbn ebî Kerîme şiir uydurur ve bu şiiri bazı bedevî şairlere isnat ederdi. Nitekim fareleri anlattığı bir kasidesinde de öyle yapmıştır. Bu kasideyi Yezid b. en-Nâciye es-Sadi'ye isnat etmiştir. O, farelerden dolayı çok sıkıntı çekmiştir, dolayısıyla onlara kedilerin musallat olması için beddua etmiştir. Hakem b. Abdal el-Esedî gülünç şiirlerin sahtesini uydurur ve anlatırdı.⁷⁶ Buna benzer uydurulan birçok şiir çeşidi vardır. Aralarında eğlence ve komiklik için Bedeviler ve Cahiliye şairleri adına uydurulan şiirler vardır.

Halefü'l-Ahmer büyük şairler adına birçok kaside uydurmuştur. Bunlar arasında Şenfara'nın "Arapların Lâmiyesi" diye meşhur olan kasidesini zikrettiler. Asmaî'nin şu sözü de rivayet edilmiştir: "Halef'in şöyle dediğini işittim: 'Ben, içinde şu sözlerin geçtiği kasideyi, Nabiğa adına uydurdum.'":

Toz bulutunun altında sâime ve sâime olmayan atlar vardır.

Diğerleri ise gemlerini çiğnemektedir.⁷⁷

Bazen, bir şaire ait şiir kaynaklarına dayandırılan bir veya birkaç beyit görü-

72 İbn-i Ebî Sâbit, *Kitâbu Halki'l-İnsân*, 279, İbn-i Seydâ, *El-Muhassas*, II, 31; İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Ârab*, VIII, 271, *فرصع* (Söyleyenin ismi zikredilmemiş), VIII, 358, (Söyleyenin ismi zikredilmemiş); Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, V, 460, *فرصع* (Söyleyeni Ebû Amr. Arsız bir cariye'nin şiirini okudu.), V, 527, *نعمع*.

73 Bulûğu'l-İreb, I, 239.

74 Şerif el-Murtaza, *Emâli'l-Murtaza*, I, 220.

75 Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, V, 460, V, 527, *نعمع*.

76 Câhiz, *El-Buhâlâ*, 282 ve sonrası, (Hakem b. Abdal: Emevi savaşları şairlerinden)

77 Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu Edebi'l-Arabi*, I, 381.

rüz ki bu şairin divanına bakıldığında bu beyit veya beyitlerin olmadığı görülür. Mearrî'nin anlattığı olay bu duruma örnektir: Mearrî, Bağdat'tayken bir Varrâk, Adiy b. Zeyd'in şu şekilde başlayan kafiyesini sordu:

*Kınayan kadınlar sabahın son karanlığında ona,
Uyan artık! diye sitem edip üstüne geldiler.*

Varrâk, bu şairin şiirlerini araştıran birinin bu kasideyi sorduğunu, bunun üzerine kasidenin, Adiy'in divanında arandığını lakin bulunmadığını söylemiştir. Sonra İstirâbâz halkından bir adamın, bu kafiye Ubâdî'nin divanından okuduğunu ve bu kasidenin Daru'l-İlim'deki nüshada yer almadığını söyler.⁷⁸

Varrâk, bu anlamda birçok şey anlattı. Bir kasideyi, bir şairin divanının bir nüshasında veya bir kitabında görürken, bazen divanın diğer nüshalarında göremezsin. Bu da gösteriyor ki divanlar metinde ittifak etmiyor (birbirine uymuyor). Aynı şekilde birbirinden farklı rivayetlerle rivayet edilmişler ve bazı divanlarda, diğer divanlarda olmayan fazlalıklar mevcuttur.⁷⁹

Şiir intihali, her ne kadar olup bitmişse de yetenekli ve uzman âlimlerin gözünden kaçmamıştır. Bunun delili şudur: Onlar kitaplarında menhûl ve masnû şiire işaret etmişlerdir. Bir kısmı gözlerinden kaçsa bile onun hakkında yazmışlardır. Onların menhûl şiire ilgili görüşlerinden ve bu konudaki mülâhazalarından hareketle oryantalistler ve çağdaş Arap edebiyatçıları Cahiliye şiiri hakkında görüş edinmişlerdir. Mesela Cahiliye şiiri eleştirisi olarak Markileos'un söylediklerinde ya da Taha Hüseyin'in bu konudaki görüşlerinde yeni bir şey yoktur. Tek yeni olan şey, bu şiirdeki sahte olanın miktarı konusunda sakındırmış olmalarıdır. Ancak prensip olarak, yani menhûl ve bozuk şiirin varlığı konusunda eskiler de çağdaş Arap edebiyatçıları da oryantalistler de görüş birliği içindedirler. Onların tek ihtilafı ise bu şiirde, sağlam olan şiire oranla bozuk olanın oranıdır.

O zaman şiir intihaliyle ilgili bütün söylenenler eski sözlerdir. Asmaî'nin şöyle dediği rivayet edildi: "Elimizde İmrû'ul-Kays şiirleri olarak bilinen bütün şiirler, Bedevîlerden ve Ebî Amr b. el-Alâdan duyduğum az bir kısmı hariç Hammâd er-Râviye'nindir."⁸⁰ Hammâd er-Râviye'nin şu sözü rivayet edilmiştir:

"Kufede Zû'r-Ramme bize geldi. Ondan daha iyi, daha fasîh konuşan ve daha bilgili bir yabancı görmedik. Bu durum, Medinelilerin çoğunu üzdü. Dolayısıyla onu imtihan edip ona tuzak kurmak istediler. Bazı Cahiliye şairleri adına şiirler uydurup bu şiirleri ona okudular. Zû'r-Ramme, ilmi ve Cahiliye şiirine dair bilgiyle bu şiirin uydurulmuş olduğunu bildi. Ve onlara şöyle dedi: "Ben bu sözlerin Arapların kelâmından olduğunu sanmıyorum."⁸¹

78 Ebu'l-Ala el-Mearri, *Risâletü'l-Ğufrân*, 146 ve sonrası.

79 Ebu'l-Ala el-Mearri, *Risâletü'l-Ğufrân*, 513.

80 Ebu Tayyib el-Lügavî, *Merâtibü'n-Nahviyyîn*, s. 72.

81 Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *El-Eğâni*, XVI, 117.

İmru'ul-Kays'ın şiirlerine çok eklemeler yapıldı. Şiir âlimleri ise onu mukillûnden (az şiir söyleyenlerden) saydılar. Bazıları ona ait sağlam şiirlerin birkaç tane veya uzunuyla kisasıyla birlikte yirmi tane olduğunu kabul ettiler.⁸² Ona nispet edilen bütün şiirler arasında Kaside-i Musammata da vardır. O kaside şudur:

Hind'ten geriye kalan bir iz, bir kalıntı bulurum zannettim.

Oysaki geçen uzun zaman hepsini silip süpürmüş.

Hind'in gezindiği çayırlar, dinlendiği yerler boş kalmış.

Oralarda onun şarkıları ve nağmeleri çalmaktadır.

Esen coşkun ve şiddetli rüzgârlar oraları değiştirmiş.

Her bir toz fırtınasını başka bir fırtına takip eder.

*Simak yıldızlarının olduğu karanlık gecede iri taneli yağmur yağar.*⁸³

Bu konuda İbn-i Sellâm'ın şöyle dediğine şahit olmalıyız: “İlmin yok olup gittiğine ve değerinin düştüğüne delalet eden şeylerden birisi de şiirin doğruluğunu araştırıp, hatalarını gideren ravilerin elinde, Tarafa ve Abid b. el-Abras'a ait çok az şiirin kalmasıdır. Onlara ait sağlam kasideler on tanedir. Bu kasidelerden başka (onlara nispet edilen) kasideleri olmasaydı, onlara verilen bu şöhret ve öncülük olmazdı. Onlara, işe yaramaz şiirler isnat edilip rivayet edilmeseydi, ravilerin dillerinde var olan şu konumlarını elde etmezlerdi. Onlardan başka şairlerinse, şiirlerinden birçok sözün eksildiğini görürüz. Ancak bu ikisine ulaşan (onlara ait olmayan) sözler daha çoktur. Bunlar büyük şairlerin en önde gelenleriydi. Belki de bu durum, bundan kaynaklanmaktaydı. Onların sözleri az görülünce, onlara büyük bir söz yığını nispet edildi. Hâlbuki ilk Arapların şiir namına söyledikleri azdı. Bir adamın herhangi bir olayla ilgili söylediği birkaç beyiti olurdu.”⁸⁴ İbn-i Sellâm, Abid b. el-Abras hakkında konuşunca da şöyle dedi: “Abid, eskilerden büyük bir insan olup, şöhreti de büyüktür. Onun şiiri coşkuludur ve neredeyse yok olmuştur. Ben onun sadece şu sözünü biliyorum:

İnsanlardan yoksun boş ve geniş bir yol. Bir tarafta Kutbiyyât suyu, bir tarafta Zenûb vadisi.

Bundan sonrasını bilmiyorum.” dedi.⁸⁵ İbn-i Sellâm, geniş şiir bilgisine ve âlimlerin onun sözleri ve görüşleriyle şiirde istişhâd etmesine rağmen Abîd. b. el-Abras'ın sadece bu şiirini bilmektedir. Bununla birlikte O, hicrî 231 senesinde vefat etmiştir. Onun döneminde de insanlar Cahiliye şiirini elde etmek için adeta ölürlendi. Ondan sonra vefat eden (h. 270) İbn-i Kuteybe, Abîd'in şu şekilde baş-

82 İbnü Reşik el-Kayravânî, *El-Umde*, I, 105.

83 İbnü Reşik el-Kayravânî, *El-Umde*, I, 176.

84 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 10 ve sonrası.

85 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 11, 13.

layan şiirini zikreder:

*Ey göz! Ağla, Benî Esed bugün pişmandır.*⁸⁶

Sonra İmru'ul-Kays'a hitaben söylediği şu sözü zikreder:

Ey babasının ölümünden dolayı bizi aşığlayarak, ölümle korkutan kişi!

*Yalan ve iftirayla, ileri gelenlerimizi öldürdüğünü mü iddia ediyorsun?*⁸⁷

Daha sonra şu sözünü zikretti:

*Bütün Kindelilere sorsaydın ya... Arkalarına bakmadan kaçtıkları o günü.*⁸⁸

İbn-i Sellâm, ravilerin Adiy b. Zeyd adına da birçok şiir uydurdıklarını ifa-
de etmiştir. Bunun sebebini de şu sözünü bildirmiştir: “Adiy b. Zeyd Hire’de ve
kırsal yerlerde otururdu. Dolayısıyla üslubu yumuşaktı ve söyleyişi kolaydı. Bu
yüzden adına birçok şey söylendi. Bunların diğerlerinden ayrılması zordu. Halef,
onunla ilgili karışık şeyler söyledi. Şiirlerine iyi kötü şeyler karıştırıldı. Onun ilgi
çekici, eşsiz ve etkileyici dört kasidesi vardır. Bunların dışında güzel bir şiiri de
vardır.⁸⁹ İbn-i Kuteybe, Adiy hakkında bu görüşe sahiptir. Zira o şöyle der: “O,
Hire’de oturur köylere giderdi. Bunun için dili ağırlaştı. Ve onun adına çok şey
söylendi. Âlimlerimiz onun şiirini hüccet olarak görmezler. Onun ilgi çekici dört
kasidesi vardır.⁹⁰ Ebu Ubeyde’den, Ebu Amr b. Alânın şöyle dediği nakledildi:
“Araplar Adiy’in şiirini rivayet etmez. Çünkü onun lafızları Necidli değildir. O,
Hire âbidlerinden bir Hristiyan olup, birçok kitap okumuştur.”⁹¹

Eskiler, dikkatlerini eski milletler ve krallar adına söylenmiş şiire çevirdiler.
İbn-i Sellâm böyle bir şiiri (sahih) kabul etmeyip şöyle dedi: “Kasideler ve uzun
şiirler ancak Abdulmuttalib ve Haşim b. Abd-i Menâf zamanında icra edilmişti.
Bu ise Ad’ın, Semûd’un, Himyer ve Tübbâ’nın o zamanlar helak olduğunu gösterir.”⁹²
Öyleyse bunlara ve Yemen halkına nispet edilen şiir, intihal edilmiş bir şiirdir.

Şiir hakkında söz sahibi uzmanlardan biri de Halef el-Ahmer’dir. “Ebu Amr
b. el-Alâ ve arkadaşları bu sanatın yarış alanında Halef’ül-Ahmer’le birlikte koşa-
mazlardı. Yani eleştiride. Bu alandaki mahareti, uzmanlık ve ustalığı sebebiyle onu
yenebilirlerdi.⁹³ Şiiri iyi bilmesi, onu Cahiliye dönemindekiler adına şiir uyduran-
ların büyüklerinden yapmıştır.

İmdi biz; Âdem’e, cinlere, Tebâbia’ye (Yemen hükümdarları), Güney Arap hal-
kına ve Arap şiiriyle ilgili sözleri akla uymayan diğer kişilere nispet edilen şiirin
sıhhatini - her ne kadar bu şiirin sıhhati bildirilmiş ve âlimler onu rivayet etmiş ol-

86 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 50; Divânu Abid, 125.

87 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 52; Divânu Abid, 136.

88 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 57.

89 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 31; İbnü Reşik el-Kayravânî, *El-Umde*, I, 104.

90 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 150.

91 İbn-i Kuteybe, *Eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 154.

92 İbn-i Sellâm, *Tabakât*, 11.

93 İbnü Reşik el-Kayravânî, *El-Umde*, I, 117.

salar da- tabii olarak doğrulamıyoruz. Krallar, prensler ve reisler gibi Güney Arap halkına nispet edilen şiiri kabul etmeyişimizin sebebine gelince; çünkü onlar, elimizde mevcut olan ifadelerde olduğu gibi, alışlagelen şiir dilinden farklı bir dille konuşup yazarlardı. Eğer biz, farklı bir dille yazıp konuşuyorlarken onların, şiiri bilinen şiir diliyle nazmettiklerini kabul edersek akıl ve mantığa aykırı bir görüşü ifade etmiş oluruz. Aynı şekilde onlar adına şiir için bir dil, nesir için bir dil icat etmiş oluruz. Bu ise ispatı hiç kimse için mümkün olmayan bir varsayımdır. Kaldı ki Tedvin dili genelde hem şiiri hem de nesri kapsayıcı olarak, Edebiyat dili olur. Bu sebeple Güney Araplarına ait bir cahiliye şiirinin varlığından bahsederseniz; bu şiirin, hakkında konuştuğumuz bu cahiliye şiirinin diliyle değil de kendi dilleriyle olması gerektiğini söylememiz gerekir.

Biri şöyle diyebilir: “Mademki cahiliye şiirinin durumu şudur. İntihal edileni, fasidi ve aslı hakkında şüphe duyulana da vardır. Öyleyse bunun faydası nedir?” Cevap şu olur: “Âlimler, cahiliye şiiri hakkında ihtilaf etseler de bu şiiri rivayet edenlerin cahiliye dönemini, olaylarını haberlerini ve nesepleri en iyi bilenler olduğu noktasında ve cahiliye şiiri, bu şiirin yolları ve metotlarını bilen en tecrübeli kişiler oldukları noktasında ittifak halindedirler. Onlar uydursalar veya uyarlasalar da cahilce ve bilgisizce uydurmazlar. Aksine cahiliye dönemindekileri bilip onların şiir nazmetme ve yorumlamadaki anlayışlarına göre uydururlar.

Özellikle de kendileriyle cahiliye arasında uzun bir zaman yoksa ve cahiliyeye şahit olanlardan, ya da bu kişilerden alanlardan ve işitenlerden almışlarsa uydurmak mümkün ve kolay olur. Bundan dolayı cahiliye şiiri hakkında her ne denilirse denilsin, rivayet ettikleri bu şiir tarihçi için önemli bir konudur.

Şu da var ki biz cahiliye şiirini rivayet ettiğimizde, onu sırf rivayet edelim, söyleyelim veya koruyalım diye rivayet etmiyoruz. Çünkü o, mukaddes bir şiirdir. Kimsenin ona bir kötülük yapması caiz değildir. O, ebedi bir mirastır. Eğer bir insan ona itiraz ederse veya onun hakkında ileri geri konuşursa bilsin ki o ancak bu ümmetin eserlerinden eski bir tarihi esere itiraz etmiş olur. Biz onu, ancak âlimlerin rivayet ettiği şeylerden olması hasebiyle rivayet ediyoruz. Yine o ve onun aslı hakkında ne denilirse denilsin İslam'dan önceki zamanın hallerini bize gösterdiği için onu rivayet ediyoruz. O, İslam'a bitişik olduğu, İslam'ın ona dayandığı ve ilk fasılları kaybolmuş eksik bir kitabın bilinmeyen önceki fasılları olduğu içindir ki bize göre çok önemli bir zaman dilimidir. O, eski zamanlardan şu günümüze kadar Arap tarihi hakkında bir kitaptır. Her ne kadar kökleri kaybetmişsek de müteahhirûnun (sonra gelenlerin) en azından mütekaddimûna (öncekilere) nispet ettikleri şeylerle meşgul olmamızda bir beis yoktur. Bu nispet edilen şiir, sahilik ve gerçeklikten ne kadar uzak olursa olsun, bu konuda sahil olmayanın oranı ne kadar büyük olursa olsun, durum böyledir. Hatta o oran yüzde yüz olsa bile.

Tabi bu, mübalağa yaptığımız bir orandır. Cahiliye şiirinin asaleti (gerçekliği)

konusundaki şüphe ve endişe her ne kadar çok olsa da kimsenin bu oranı göreceğini zannetmiyorum. Yazılı bir cahiliye eseri ortaya çıkıncaya kadar, daimî bir saik olarak kalacak olan şiirin sahlılığı etrafında dönüp duran tartışmanın, bizi bu şiirden uzaklaşmaya sevk etmemesi gerekir. (Şayet öyle bir eser çıkarsa) bu tartışmayla ilgili bilinen ayrılık noktalarından bazılarını yok edebilir. “Bu şiir, cahiliye şiirini sahlil bir şekilde temsil etmez ve intihal edilmiş asılsız bir şiirdir.” düşüncesi, bizi bu uzaklaşmaya sevk etmemelidir. Tam tersine bizi, ona daha çok önem vermeye götürmelidir. Şu itibarla ki bu şiir, bize ulaşan İslâm'da tedvin edilmiş eserlerin en eskilerindedir. İntihal edilmiş olsa da cahiliye dönemindekilerin dillerine göre intihal edilmesi İslâmî tedvinler içinde bize ulaşan en eski eserlerden tarihi bir eser olarak kabul edilir. Ayrıca o, kendilerine ulaşan haberlere göre geçmişi taklit etmeye çalışıp onu bu kalıba sokan ustaların sanatı ve hüneridir. Dolayısıyla bu şiirler, uydurulup söylenmiş en eski şiirler olması hasebiyle asil bir eser, eski Arap tarihiyle bağlantısı olan eski eserlerin bir taklit ve benzetmesidir.

Aynı zamanda ben şöyle düşünüyorum: “Uydurulmuş bir şiir hakkındaki haberleri araştırma, her uydurulmuş şiirin vârid olduğu en eski kaynağa ulaşmak için kaynakları inceleme, kaynakların en eskisinde ilk kez vârid olan beyitler, kıtalar ve kasideleri tescil etme, kaynağın ismini ve eğer zikredilmişse senedini belirtmenin gerekliliği, zaruridir.”

Bu mezkûr araştırma, şiiri yapanın ismine veya eğer isim bilinmiyorsa o şiirin ortaya çıktığı zamana ulaşılması içindir. Nitekim biz, şairlerin şiirinin geçtiği kaynakları tespit ediyoruz. Bununla birlikte bu kaynaklarda geçen; lafızları, beyitlerin sıralanması ve sayısı açısından, birbirinden farklı şiirleri de kayıt altına alıyoruz. Daha sonra bu şiirlerin nispet edildikleri şahısların isimlerini tespit ediyoruz. Bazen tek bir şiir, birçok şaire nispet ediliyor. İşte biz de onu rivayet edenlerin isimlerini ve geçtiği kaynağın ismini de tescil ediyoruz. Bu sayede biz, masnû şiir hakkında, onun asaleti (gerçekliği) noktasında ve hiçbir şairin şüphe etmediği asil şiir hakkında sahlil, bilimsel bir araştırma yapmış oluruz. Şiirin sahte olmasını çıkarmak ve bunun bazısının cahiliye dönemi şairlerinden sadır olduğunun imkânsızlığını ortaya koymak için sonuçları, modern eleştiri üslûplarıyla araştırmaya tabi tutuyoruz. Bunu, bir şiirin sıhhati hakkında şüphe uyandıran eski bir âlime ait bir rivayetin, vârid olmaması durumunda dahi yapıyoruz. Çünkü âlimlerin bir şiirin sıhhatinin şüpheli olduğuna dair bir şey söylememeleri, o şiirin sahlil (gerçek) olduğunu göstermez.

